

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Edvin Wallentin

Rättssäkert för tredje man?

-En kritisk analys av tredje mans rätt vid utmätning av lös egendom

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Marcus Utterström

Termin: HT 2023

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR.....	3
1 INLEDNING	4
1.1 Utgångspunkter för undersökningen.....	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsningar.....	6
1.4 Metod.....	6
1.5 Material och forskningsläge.....	7
1.6 Disposition.....	8
1.7 Teoretiska utgångspunkter	8
1.7.1 Rättssäkerhet	8
1.7.2 Rättssäkerhet i praktiken: Art. 6.1 EKMR	9
2 UTSÖKNINGSRÄTTSLIG BAKGRUND	11
2.1 Utmätning	11
2.1.1 Exekutionstitel.....	11
2.1.2 Förutsättningar för utmätningsförfarandet	12
2.2 Översikt över UB:s reglering av tredje mans rätt vid utmätning	13
3 TREDJE MANS RÄTT: ÄGANDERÄTTSPRESUMTIONEN .	14
3.1 Äganderättspresumtionen	14
3.1.1 Presumtionens styrka och brytande.....	15
3.1.2 Besittningsbegreppet	15
3.2 Analys ur ett rättssäkerhetsperspektiv.....	19
4 TREDJE MANS RÄTT: HÄVDA BÄTTRE RÄTT OCH SEPARERA EGENDOMEN	21
4.1 Sakrättsliga utgångspunkter.....	21
4.2 Regleringen i utsökningsbalken.....	21
4.2.1 Subsidiär utmätning med förbehåll för tredje mans rätt.....	21
4.2.2 Föreläggande mot tredje man och tvistemål om bättre rätt.....	22

4.3	Analys ur ett rättssäkerhetsperspektiv.....	25
5	ANALYS	27
5.1	Diskussion och slutsatser.....	27
5.2	Avslutande synpunkter	28
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	29

Summary

This year, a new judgment has emerged from the Swedish Supreme court, concerning the interpretation of the concept of possession in Chapter 4, § 18 of The Enforcement Code. The case involves the situation of a watch placed in a borrowed car, which was attached for the debts of the driver, and can be situated in the broader context of the relationship to a third party upon the attachment of personal property.

This essay aims to illustrate aspects of the regulations regarding the relationship to a third party upon the attachment of personal property in The Enforcement Code, seen as problematic according to the principle of legal certainty. This assessment is based on aspects of predictability and the right to a fair trial as procedural guarantees presented in Peczenik's theories. The elements of the relationship to a third party upon the attachment of personal property being examined are, firstly, the legal presumption of ownership based on possession in Chapter 4, § 18 of The Enforcement Code, especially the interpretation of the concept of possession. Secondly, the essay will explore the third party's possibilities to separate the property from the debtor after claiming a superior right, based on Chapter 4, §§ 20 and 22 of The Enforcement Code.

The study presents several weaknesses according to the principle of legal certainty for the third party, including a very unclear concept of possession in Chapter 4, § 18 of The Enforcement Code, based on faults in accuracy and generality. This lack of clarity creates unpredictability for a third party regarding how the legal presumption of ownership can be overruled to the third party's advantage. Moreover, it is shown that it is uncertain how Chapter 4, § 20 of The Enforcement Code should be practiced. It provides the Enforcement Service with a reason to order the third party to commence an action in the matter against the applicant and the debtor (in court) and is judged as the strongest procedural guarantee. Based on the aforementioned, together with a highly stated evidentiary requirement, the procedural guarantees for a third party claiming a superior right to attached personal property can be seen as inadequate.

Sammanfattning

2023 kom ett nytt HD-avgörande mot bakgrund av en situation då en klocka förvarad i en lånad bil blivit utmätt för förarens skulder. De gällde tolkningen av besittningsbegreppet i äganderättspresumtionen i 4 kap 18 § UB, men kan placeras i den större kontexten av tredje mans rätt vid utmätning av lös egendom.

Denna uppsats syftar till att belysa aspekter i utsökningsbalkens reglering av tredje mans rätt vid utmätning av lös egendom som bedöms problematiska ur ett rättssäkerhetsperspektiv, baserat på aspekter kring förutsägbarhet respektive rätten till domstolsprövning som rättssäkerhetsgaranti – utifrån Peczekiks teorier. De element i tredje mans rätt som undersöks är dels äganderättspresumtionen och tolkningen av dess besittningsbegrepp i 4 kap 18 § UB, dels tredje mans möjligheter att hävda bättre rätt till den utmäta egendomen genom att på olika sätt få äganderättsanspråket avgjort med mål att separera egendomen från utmätningsgäldenären, med grund i 4 kap 20 och 22 §§ UB.

Studien visar på flera brister i rättssäkerheten för tredje man, bland annat ett mycket otydligt besittningsbegrepp i 4 kap 18 § UB:s äganderättspresumtion som brister i exakthet och generalitet och därmed skapar oförutsägbarhet för tredje man kring hur presumtionen faktiskt kan brytas. Dessutom föreligger en osäkerhet i tillämpningen av 4 kap 20 § UB kring när föreläggande om att väcka talan om bättre rätt faktiskt meddelas tredje man, vilket bedöms som den säkraste möjligheten för denne att hävda bättre rätt till den utmäta egendomen. Det, tillsammans med ett högt beviskrav, skapar i sin tur en svag rättssäkerhetsgaranti för tredje man med ett äganderättsanspråk.

Förkortningar

UB	Utsökningsbalken (1981:774)
KFM	Kronofogdemyndigheten
EKMR	Den Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
Ärendelagen	Lag (1996:242) om domstolsärenden

1 Inledning

1.1 Utgångspunkter för undersökningen

Utsökningsrätten kan sägas utgöra en yttersta ram för att förpliktelser inom såväl civil- som förvaltningsrätten genomförs tvångsmässigt, om den förpliktade underlåter att göra det frivilligt.¹ En självklar utgångspunkt är att endast det som tillhör gäldenären kan tas i anspråk vid indrivningen av en skuld, men den principen kan vara svår att tillämpa i praktiken. Därför kan aspekten av tredje mans rätt aktualiseras, när någon till synes helt utomstående hävdar äganderätt till utmätt egendom.²

Under uppsatsarbetet trädde bilden fram av ett förhållandevis stabilt rättsområde, men de senaste åren har en del lagändringar skett, bland annat när det gäller distansutmätning och verkställighet av förvaltningsbeslut avseende betalningsskyldighet.³ Dessutom stötte jag på ett färskt avgörande från HD om en klocka förvarad i en lånad bil som blivit utmätt för förarens skulder. Fallet väckte frågor hos mig kring regleringens utformning i förhållande till tredje man och rättssäkerheten i förfarandet.

Kronofogden skriver följande om myndighetens arbete på sin webbplats:

Vår verksamhetsidé är att arbeta för att de som har rätt att få betalt får det. Men vi ger även stöd till de som ska betala sina skulder och ser till att det sker på ett rättssäkert sätt.⁴

Jag menar att rättssäkerhetsaspekten för området är särskilt viktig i och med det inslag av tvång som utsökningsrätten innefattar och den skada en utmätning därför kan orsaka tredje man. Frågan är då hur den rådande regleringen i Utsökningsbalken (1981:774) som myndigheten har att förhålla sig till egentligen står sig i förhållande till tredje mans rätt och rättssäkerhet?

¹ Gregow (2020), s. 23.

² Ibid., s. 163.

³ Prop. 2021/22:197, s. 1, Prop. 2021/22:206, s. 1.

⁴ Kronofogdemyndigheten, 'Uppdrag och värdegrund', <https://kronofogden.se/om-kronofogden/uppdrag-och-vardegrund>, (besökt 2023-11-29).

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att belysa identifierade problem med regleringen av tredje mans rätt vid utmätning av lös egendom ur ett rättssäkerhetsperspektiv, med följande huvudfrågeställning:

- Hur förhåller sig regleringen av tredje mans rätt vid utmätning av lös egendom till ett rättssäkerhetsperspektiv?

Eftersom huvudfrågeställningen i sig kan tolkas relativt vitt, har den kompletterats med två mer precisa underfrågeställningar, som deskriptivt kommer presentera gällande rätt utifrån två aspekter som valts ut för att utgöra en del av grund för huvudfrågeställningen. Dessa är följande:

- Hur tolkas äganderättspresumtionen, speciellt begreppet besittning i 4 kap 18 § UB?
- Vilka möjligheter ger UB tredje man med ett äganderättsanspråk att hävda bättre rätt och separera utmätt lös egendom?

För det första kommer uppsatsen undersöka hur tredje mans rätt kommer till uttryck i förhållande till äganderättspresumtionen i 4:18 UB, som stadgar att lös egendom i gäldenärens besittning presumeras tillhöra vederbörande, speciellt hur begreppet besittning tolkas. Vidare kommer undersökningen reda ut vilka möjligheter tredje man, vid det fall att presumtionen inte bryts och utmätning sker, har att ta till vara sin rätt genom att inleda en tvist om bättre rätt och få separationsrätt till egendomen. Det kommer främst presenteras utifrån 4 kap 20 § UB om att tredje man föreläggs väcka talan i domstol och aspekter som kan aktualiseras i en sådan process – men även vilka möjligheter som finns om ett sådant föreläggande inte meddelas.

Mot bakgrund av den övergripande huvudfrågeställningen syftar uppsatsen alltså till att lyfta fram aspekter som bedöms som problematiska i ett rättssäkerhetsperspektiv den grund som presenteras genom de båda underfrågeställningarna. En vidare framställning av konceptet rättssäkerhet kommer i avsnitt 2.2.1, där begreppet belyses utifrån Peczeniks teori. I det avsnittet redogör jag

även hur rättssäkerhetsperspektivet kommer användas i analysen, för att hjälpa till att systematisera uppsatsens frågeställning.

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen avgränsar sig för det första till utmätning av lös egendom avseende verkställighet av betalningsskyldighet, med grund i gäldenärens ensambesittning, därmed berörs inte sambesittning i 4 kap 19 § UB. Jag har vidare varit väl medveten om att uppsatsen tangerar sakrätten, men avsikten har varit att främst göra en utsökningsrättslig studie. Sakrättsliga utgångspunkter kommer förklaras i avsnitt 4.1 och en avgränsning såväl sakrättslig som utsökningsrättslig är genomgående att endast så kallad bibehållen äganderätt behandlas, vilket Håstad beskriver som: ”Egendom som gäldenären besitter utan laga fång eller med begränsad rätt (anförtrodd egendom)”.⁵

1.4 Metod

Vad gäller metodval kan inledningsvis för tillvägagångssättet för de deskriptiva elementen i uppsatsens båda underfrågeställningar presenteras. De bygger till stor del på att kartlägga och belysa gällande rätt inom de aspekter som framgår i syftesframställningen och avgränsningarna, det vill säga äganderättspresumtionen samt tredje mans möjligheter att hävda bättre rätt, allt utifrån ensambesittning av lös egendom. I det sammanhanget är det den rättsdogmatiska metoden som faller in, vilken syftar till att konstruera gällande rättsregler genom att kartlägga allmänt accepterade rättskällor såsom lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och rättsdogmatisk litteratur.⁶

Uppsatsen utgår från ett kritiskt perspektiv med grund i syftet att utifrån det presenterade materialet problematisera tredje mans rätt vid utmätning utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. Det kommer till uttryck i analysen, som blir en probleminventering: att utifrån en teori om rättssäkerhet belysa vad jag bedömer som problem med tolkningen av regleringen av tredje mans rätt vid utmätning. I det sammanhanget kan poängteras att det främst är meningen att

⁵ Håstad, s. 142.

⁶ Nääv & Zamboni s. 21.

genom det kritiska perspektivet belysa problem de lege lata och inte presentera lösningar de lege ferenda, utifrån det begränsade utrymmet.

Med det sagt är det viktigt att ha i åtanke att uppsatsens kritiska analys kan tangera en rättspolitisk argumentation, vilken i sin tur kan tendera till att vara värderingsstyrd. Därför är det särskilt viktigt att medvetet hålla isär förtydliganden av rätt och rättspolitisk argumentation.⁷

1.5 Material och forskningsläge

Materialet som används består för det första av viss lagtext för att enkelt presentera nuvarande reglering och förarbeten till utsökningsbalken för att få in de bakomliggande motiven. De rättsfall som refereras för att framhäva rättsutvecklingen eller för att förtydliga gällande rätt har valts ut på grundval av att de presenterats i litteraturen, alternativt visats i en sökning i databasen JUNO för praxis under en viss paragraf, främst 4 kap 18 § UB.

Lagtext, förarbeten och rättspraxis har dock inte varit tillräckligt för att ge hela bilden och därför har litteratur behövt användas en hel del för att ge en större bild. Därför utgår jag från litteratur som en självständig rättskälla för att belysa olika tolkningsperspektiv eller ge rent deskriptiva framställningar av grundläggande reglering. Torkel Gregow är en återkommande författare i den litteratur som valts ut. Han var lagberedningsledamot, deltog i utarbetandet av utsökningsbalken och har varit justitieråd, vilket tyder på en viss tyngd på området. Å andra sidan kan ett källmaterial med alltför stor överrepresentation av just Gregow kan antas ge uppsatsen en endimensionell vinkel, vilket ställer högre krav på ett kritiskt förhållningssätt i analysen.

Den mest gedigna forskningen på området tycks ha genomförts av just Gregow, i Tredje mans rätt vid utmätning från 1987. Boken syftar till att ge förståelse kring hur utsökningsbalken ska tillämpas i tredjemansfrågor och ska ses som en kritisk analys av gällande rätt.⁸

⁷ Jfr Sandgren, s. 58–62.

⁸ Gregow (1987), s. 16.

1.6 Disposition

Uppsatsen inleds med ett bakgrundskapitel innehållande dels en utsökningsrättslig bakgrund där exekutionstitelns betydelse och utmättningsförfarandet som sådant presenteras, dels en teoretisk bakgrund. Den senare delen innehåller teoretiska utgångspunkter om rättssäkerhet av Peczenik samt en presentation av en rättssäkerhetsgaranti i praktiken i form av Art. 6.1 EKMR. Därefter kommer två kapitel där tredje mans rätt i förhållande till äganderättspresumtionen och dess besittningsbegrepp presenteras, respektive tredje mans möjligheter att få bättre rätt egendomen genom subsidiär utmätning eller föreläggande att väcka talan. Med utgångspunkt i underfrågeställningarna har jag valt att lägga fram en analys för respektive kapitel, som utgår från de två rättssäkerhetsaspekter som presenteras i avsnitt 1.7.1. Slutligen kommer en diskussion innehållande de övergripande slutsatserna från respektive analys med de mest framträdande identifierade rättssäkerhetsproblemen.

1.7 Teoretiska utgångspunkter

I det följande kommer dels teoretiska aspekter på rättssäkerhet presenteras, med utgångspunkt i Peczenik, dels en kortare presentation av Art. 6.1 EKMR som kommer spela rollen som en rättssäkerhetsgaranti i praktiken.

1.7.1 Rättssäkerhet

Peczenik menar att en grundförutsättning för rättssäkerhet är att rätten ger uttryck för något som uppfattas som rättvist och *förutsägbart* för den enskilde. Ett problem som lyfts fram är vida och vagt formulerade bestämmelser såsom generalklausuler.⁹ Rättssäkerhet framförs även hänga ihop med rättsstaten, som bygger på att maktutövningen följer rättsreglerna och systemet därmed upplevs som förutsägbart. Detta ska i sin tur ge ett skydd åt den enskilde mot godtycklig maktutövning och möjlighet att planera sitt handlande.¹⁰

Peczenik presenterar rättssäkerhet som ett tvetydigt begrepp, men slår fast att kärnan består av den flerfaldigt nämnda förutsägbarheten. Den framförs bli

⁹ Peczenik, s. 45.

¹⁰ Peczenik s. 50-51.

starkare ju mer *exakta* och *generella* rättsreglerna är, vilket jag tolkar som rättsregler med en exakt definition för att ge förutsägbarhet i när de tillämpas samtidigt som de kan tillämpas generellt på många fall. Utöver förutsägbarheten sägs även rättssäkerhetsgarantier användas som ett mått på rättssäkerheten i ett samhälle, vilka till skillnad från förutsägbarheten som är ett formellt rättssäkerhetsmått är ett materiellt sådant. Följande rättssäkerhetsgarantier presenteras:

- fria och oavhängiga domstolar endast bundna av lag;
- rätt till domstolsprövning av tvångsåtgärder;
- ingripande endast med stöd av klar och tydlig lag;
- ej lagstiftning om enskilda fall eller enskilda personer;
- förbud mot retroaktiv lag;
- krav på full bevisning.¹¹

Sammanfattningsvis kan sägas att utvalda delar av de aspekter om rättssäkerhet som Peczenik framför kommer användas för att systematisera de analysen ur ett rättssäkerhetsperspektiv som kommer göras av tredje mans rätt vid utmätning i förhållande till äganderättspresumtionen respektive tredje mans möjligheter att hävda bättre rätt. Dessa aspekter kommer vara följande:

1. Kravet på *förutsägbarhet* genom *exakta* och *generella* regler.
2. Upprätthållande av rättssäkerhetsgarantier, särskilt vad gäller rätten till domstolsprövning.

1.7.2 Rättssäkerhet i praktiken: Art. 6.1 EKMR

I det följande kommer en kort genomgång av Art. 6.1 EKMR för att konkretisera rätten till domstolsprövning som rättssäkerhetsgaranti och då ge ett sammanhang till en av de teoretiska aspekterna som ska användas i analysen.

¹¹ Peczenik s. 89-90.

Cameron framför att Art. 6.1 EKMR är en generell rättighet som appellerar till såväl civil- som straffrättsliga förfaranden. Det i bestämmelsen som uttrycks som ”civila rättigheter och skyldigheter” är fortfarande att se som ett självständigt koncept, men oavsett nationell definition av vissa typer av tvister är bestämmelsen tillämplig på vissa tvister inom den offentliga rätten, vilket konstituerades i *Bentham v. Netherlands*, som gällde rätt till domstolsprövning av administrativa beslut. Europadomstolen sägs ha definierat ”civil rättighet” på grundval av att tvisten måste ha en genuin och seriös karaktär, röra en existerande rättighet samt ha en civil karaktär. Cameron påpekar att det förefaller otydligt vad en civil karaktär egentligen innebär, men att domstolen i många fall klassificerat in tvister som av konventionsstater setts ha offentlig karaktär. Ett exempel är tvister om rätten att inneha och använda egendom, där jag bedömer att tredje mans möjlighet att hävda sitt äganderättsanspråk vid utmätning av lös egendom mycket väl kan tänkas falla in.¹²

¹² Cameron s. 100-104; *Bentham v. The Netherlands*, 23 oktober 1985, Series A no. 97.

2 Utsökningsrättslig bakgrund

Följande avsnitt kommer presentera utsökningsrättsliga aspekter jag funnit relevanta för att ge den grundläggande förståelse som behövs för den vidare presentationen. Dels grundläggande aspekter kring utmätning som sådant, dels en översikt kring hur tredje mans rätt regleras i UB.

2.1 Utmätning

Ett tvångsmässigt genomdrivande av förpliktelser, inte sällan rörande betalningsskyldighet, benämns som exekution – och exekutiva åtgärder som syftar till att se till en viss persons rätt kallas närmare för utsökning. Dessa omfattar främst verkställighet av förpliktelser som har fastslagits i domstol eller på annat vis.¹³ Kronofogdemyndigheten är den del av staten som har ansvar för den exekutiva verksamheten, det vill säga verkställighet och i sin tur utmätning.¹⁴

2.1.1 Exekutionstitel

En förutsättning för att KFM ska kunna påbörja ett utsökningsförfarande är att det finns en verkställbar exekutionstitel till hands som innehåller en förpliktelse om att fullgöra en prestation, oftast om betalningsskyldighet. Flertalet exekutionstitlar baseras på ett domstolsavgörande eller myndighetsavgörande såsom en dom, beslut eller KFM:s utslag från den summariska processen.¹⁵ Dessa stadgas i 3 kap 1 § UB. Att notera är att förvaltningsmyndighetens beslut avseende betalningsskyldighet sedan 1 september 2022 också utgör exekutionstitlar.¹⁶ Det är viktigt att påpeka att en dom eller ett beslut i sig inte behöver utgöra en exekutionstitel, såvida den inte innehåller en förpliktelse till att en viss prestation ska fullgöras. Därmed kan en dom där svaranden endast fastställts vara skadeståndsskyldig inte utgöra en exekutionstitel.¹⁷

¹³ Gregow (2020) s. 23-24.

¹⁴ Ibid., s. 27.

¹⁵ Ibid., s. 75.

¹⁶ Prop. 2021/22:206.

¹⁷ Gregow (2020), s. 75.

2.1.2 Förutsättningar för utmätningsförfarandet

Utmätningsförfarandet inleds med att KFM fattar ett utmätningsbeslut, därefter tar eventuell egendom hos gäldenären i anspråk, för att sedan få till en försäljning som ska generera en utbetalning till borgenären. Stegen ska ses som helt fristående från varandra då de vinner laga kraft och överklagas vart för sig.¹⁸ Förfarandet ska vara enkelt och effektivt och det bedrivs därför summariskt. Det innefattar krav på skyndsam handläggning, främst, med grund i sabotagerisken – att gäldenären försöker skaffa undan tillgångar.¹⁹

Vilka är då förutsättningarna för att utmäta egendom? Grunden är att vilken egendom som helst som tillhör gäldenären kan tas i anspråk. När det kommer till lös egendom handlar det, vid sidan av lösöre, särskilt om fordringar och olika rättigheter. Dock får egendomen inte vara belagd med ett överlåtelseförbud, eftersom försäljning då inte skulle kunna ske.²⁰ Dessutom behöver egendomen ha ett förmögenhetsvärde, vilket dels kräver ett ekonomiskt värde som kan tillägnas vid en försäljning, dels att den för gäldenären innebär en ekonomisk tillgång.²¹ En delvis utnyttjad checkräkningskredit skulle inte vara en sådan tillgång eftersom utmätning då skulle skuldsätta gäldenären ytterligare.²² 4 kap 3 § UB ställer upp ett överskotts- samt försvarlighetsrekvisit, vilket hänger samman med förmögenhetsvärdet. Om överskottet efter kostnaderna vid en kommande försäljning skulle bli oförsvarligt kan det därmed inte innebära något förmögenhetsvärde för egendomen.²³ En ytterligare förutsättning för utmätning är att egendomen är möjlig att identifiera. I 4 kap 7 § UB stadgas att lösöre som huvudregel behöver vara tillgängligt vid förrättningen, men i de fall detta inte är möjligt är det särskilt viktigt att egendomen kan identifieras, genom att det i utredningen framkommit uppgifter från exempelvis register som gör att egendomen kan skiljas från likvärdig sådan.²⁴

¹⁸ Ibid, s. 116-117.

¹⁹ Heuman, s. 125–126. Jfr även 6 kap 1 § UB.

²⁰ Gregow (2020), s. 118–119. Jfr även 5 kap 5 § UB.

²¹ Gregow (2020) s. 124–125.

²² Prop. 1980/81:8 s. 588.

²³ Heuman, s. 138.

²⁴ Gregow (2020), s. 129; Morgell, Utsökningsbalk (1981:774) 4 kap. 7 §, Karnov (JUNO) (Besökt 2023-11-13).

2.2 Översikt över UB:s reglering av tredje mans rätt vid utmätning

För att ge ett större perspektiv till de nedslag i UB som kommer göras, kan inledningsvis nämnas att tredje mans rätt vid utmätning av lös egendom i sin helhet regleras i 4 kap 17–23 §§ UB. I 4 kap 17 § UB stadgas att: ”Lös egendom får utmätas, om det framgår att egendomen tillhör gäldenären eller om han enligt 18 eller 19 § skall anses vara ägare”. Hellman påpekar att det ska ses som huvudregeln i utmätningsförfarandet²⁵. Min bedömning är att stadgandet även är att se som en portalparagraf – utifrån Gregows uttalande att bestämmelsen är generell och även kan gälla generellt när en presumtion (se nästkommande stycke) är tillämplig²⁶. 17 § kommer inte behandlas närmare, men i den vidare framställningen är det viktigt att ha med sig regeln i kontrast till speciellt 4 kap 18 § UB. De två presumptionsreglerna stadgas i 4 kap 18 respektive 19 §§, där den förstnämnda gäller gäldenärens ensambesittning och den senare gemensam besittning. Uppsatsen syftar specifikt till att presentera och kritiskt belysa äganderättspresumtionen vid gäldenärens ensambesittning utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv, se nedan i avsnitt 3, och berör inte gemensam besittning. Vidare ger 4 kap 20 § UB KFM anledning att förelägga tredje man som hävdar bättre rätt att väcka talan, om skäl föreligger för detta. Den bestämmelsen behandlas närmare i avsnitt 4. Detsamma gäller 4 kap 22 § UB, som möjliggör utmätning med förbehåll för tredje mans rätt om det endast finns sannolika skäl för att egendomen tillhör gäldenären, vilken ska ses som subsidiär till 4 kap 17-19 §§ UB²⁷.

²⁵ Hellman, s. 150.

²⁶ Gregow (1987), s. 46.

²⁷ Ibid., s. 46.

3 Tredje mans rätt: äganderättspresumtionen

Det följande avsnittet kommer att redogöra för äganderättspresumtionen för gäldenärens ensambesittning i 4 kap 18 § UB: först genom en generell redogörelse, därefter med fokus på presumtionens styrka och brytande och till sist besittningsbegreppet som sådant och hur det kan tolkas.

3.1 Äganderättspresumtionen

4 kap 18 § 1 st. UB stadgar att:

Gäldenären anses vara ägare till lös egendom som han har i sin besittning, om det ej framgår att egendomen tillhör annan.

I Prop. 1980/81:8 framför lagberedningen att presumtionen baseras på ett antagande att lös egendom som regel tillhör besittningshavaren, vilket gör det rimligt att utgå från att även äganderätten tillkommer denne, så länge inget annat visas. Det är inte meningen att gäldenärens rätt ska framstå som ”mer eller mindre oviss.” för att presumtionen ska brytas, utan det krävs att det enligt ärendets utredning blir styrkt.²⁸ När det gäller just denna utredning, som genomförs av KFM, framhävs det dock att den inte kan åläggas med allt för stora krav, eftersom information att tillgå till största del består av upplysningar från parterna och tredje man samt skriftliga bevis.²⁹ I de fall då tredje man grundar ett anspråk på en annat än överlåtelse från gäldenären, det vill säga att äganderätten hela tiden legat hos tredje man, menar lagberedningen att anspråket behöver styrkas med ett skriftligt bevis, exempelvis avtal om avbetalning (med äganderättsförbehåll), pant- eller nyttjanderättsavtal. Dock är det i vissa fall uppenbart att egendomen inte tillhör gäldenären, som när egendom innehas av hantverkare för reparation.³⁰

²⁸ Prop. 1980/81:8, s. 423.

²⁹ Prop. 1980/81:8, s. 421.

³⁰ Prop. 1980/81:8, s. 424.

3.1.1 Presumtionens styrka och brytande

Gregow framhåller att äganderättspresumtionen bör utgå från en fast grund, det vill säga att det som grundar presumtionen ska vara av en sådan art att dess existens i princip alltid ska innebära att gäldenären faktiskt är ägare. Gäldenärens ensambesittning slås fast som en välgrundad omständighet.

Beviskravet för presumtionens brytande menar Gregow ska ha sin utgångspunkt i styrkan i presumtionens grund – det vill säga desto starkare bevisning för en starkare grundad presumtion.³¹ Gregow framhåller nödvändigheten av ett förhållandevis strängt beviskrav för att kunna bryta presumtionen, utifrån att kunna möjliggöra utmättningsbeslut som materiellt sätt är befogade. Även utifrån lagtextens ”framgår” 4 kap 18 § UB sägs beviskravet vara högt ställt, då uttrycket jämförs med ”utrett” eller ”klarlagt”.³² Det är alltså tredje man som åläggs bevisbördan för att presumtionen ska kunna brytas, och om dennes bevisning når upp till beviskravet ska utmätningen hävas, om inte sökanden kan motbevisa detta. Utredningen i utredningsmål kan inte bli så fullständig som i tvistemål vilket kan sänka kraven på själva utredningen, men inte inverka på det faktum att bevisbördan alltid tillkommer tredje man.³³

3.1.2 Besittningsbegreppet

Tolkningen av begreppet besittning i 4 kap 18 § UB är centralt för uppsatsen eftersom det i hög grad påverkar tredje man som har ett äganderättsanspråk.

I UB:s förarbeten slås inte fast någon definition av besittningskravet utan sägs endast att besittning ska tolkas: ”enligt vad som i allmänhet gäller härom”.³⁴ Gregow betonar avsaknaden av definition i UB:s förarbeten åtminstone inte föranleder en specifik utredningsrättslig sådan, men framhåller att: ”Besittningen utgör ett faktiskt förhållande som här liksom eljest bör hållas isär från det materiella äganderättsförhållandet”. Den faktiska materiella äganderätten

³¹ Gregow (1987), s. 39–40.

³² Gregow (1987), s. 124–125.

³³ Se NJA 2008 s. 444.

³⁴ Prop 1980/81:8, s. 423.

sågs inte påverka bedömningen av besittningen, då det kan leda till cirkelresonemang. Uttalandet kan jämföras med NJA 1983 s. 436, då HD bedömde att besittningen till virkespartier på en fastighet inte tillerkändes en hälftenägare till fastigheten som inte brukade den, utan den andra hälftenägaren som sågs vara ensambrukare av fastigheten.³⁵

3.1.2.1 Omedelbar kontroll och distinktionen: omedelbar – medelbar besittning

Håstad slår fast att besittning förutsätter ett faktiskt innehav av egendomen, oavsett om besittningshavaren har rätt till det eller inte. Vidare krävs att egendomen är inom personens ”omedelbara kontroll”.³⁶ Millqvist beskriver likt Håstad att besittning uppkommer genom ”...den omedelbara fysiska kontrollen” över specifik egendom. Det kan handla om allt från att någon innehar ett föremål i sin ficka till att disponera en lokal.³⁷

Göransson gör en distinktion mellan omedelbar- respektive medelbar besittning, där det förstnämnda bygger på det faktiska innehavet och en förmåga att utestänga andras tillgång till egendomen. Den utvidgade medelbara besittningen tycks vara mer svårdefinierad, men den uppkommer som utgångspunkt när egendom är i tredje mans vård, ofta genom deposition, som i sin tur typiskt sett grundar sig på ett avtalsförhållande. Sakägaren är i det fallet beroende av tredje mans agerande för att få tillgång till egendomen, och ett tydligt exempel är uthyrning av en bil. Ju större inskränkning av tillgången detta innebär för egendomens ägare, desto mer medelbar besittning.³⁸

För att närmare belysa hur besittning kan tolkas, främst i förhållande till medelbar besittning, kan NJA 1984 s. 456 kort presenteras. Fallet handlar om utmätning av en travhäst som vid tillfället innehades av en travtränare. Travtränaren åberopade inget äganderättsanspråk på hästen, utan det gjorde en tredje man som hävdade att gäldenären handlat för dennes räkning. HD:s

³⁵ Gregow (1987) s. 88–92, NJA 1983 s. 436.

³⁶ Håstad, s. 50.

³⁷ Millqvist, s. 43.

³⁸ Göransson s. 470–474.

domskäl behandlar därför frågan om det finns utrymme att tillämpa besittningspresumtionen även fast det vid tillfället inte är gäldenären som sitter på det faktiska innehavet. HD kom fram att så var fallet, inte minst ur ändamåls-hänseende, och anslöt sig därför till att äganderättspresumtionen även är tilllämplig i förhållande till den i doktrinen tillämpade medelbara besittningen. Att notera är dock Gregows (justitieråd vid tidpunkten) skiljaktiga mening som bygger på att presumtionsbestämmelsen kan tänkas utvecklas till fall då faktisk besittning inte föreligger, men att som majoriteten tillämpa presumtionen när gäldenären ingen gång tidigare haft egendomen i omedelbar besittning saknar stöd utifrån bestämmelsernas ändamål.³⁹

3.1.2.2 Distinktionen: självständig - osjälvständig besittning

En ytterligare definition ges genom distinktionen självständig – osjälvständig besittning, som till skillnad från omedelbar – medelbar besittning som fokuserar på det fysiska förhållandet utgår från det rättsliga.⁴⁰ I Kronofogdens handbok för utmätning exemplifieras det med förhållandet mellan en arbetsgivare och en arbetstagare, som i rollen som besittningsbiträde kan inneha egendom för sin arbetsgivares räkning. Det slås fast att exempelvis arbetsredskap alltid måste anses vara i arbetsgivarens besittning, även då de disponeras av arbetstagaren.⁴¹ I praxis har en lastbil ansetts vara i arbetsgivarens besittning när den vid tillfället för bedömningen kördes av en anställd chaufför.⁴²

3.1.2.3 NJA 2023 s. 570 – Klockan i mittkonsolen

HD har i ett färskt avgörande tolkat besittningsbegreppet i 4 kap 18 § UB. Bakgrunden till avgörandet är att en lånad bil som SM körde stoppades av polis, i vilken en klocka av märket Rolex fanns som togs i beslag. Polisen tog kontakt med KFM som beslutade om utmätning av klockan i enlighet med 4 kap 18 § UB för betalning av skulder som SM hade till bl.a. staten. KFM uppfattade att SM bar klockan på armen när bilen stoppades. Utmätningsbeslutet överklagades av PY som yrkade att utmätningen skulle upphävas och menade att hon var ägare till klockan, vilken lämnats kvar när hon åkte för att

³⁹ NJA 1984 s. 456.

⁴⁰ Millqvist s. 42.

⁴¹ Kronofogden (handbok) s. 234.

⁴² NJA 1985 s. 320.

bada med personen som normalt sett förfogade över bilen. PY gjorde under processen i HD utifrån polisens beslagsprotokoll gällande att klockan inte satt på SM:s arm när bilen stoppades, utan låg i mittkonsolen, vilket enligt PY skulle innebära att klockan inte var i SM:s besittning. KFM bekräftade efter ytterligare utredning detta, men menade att omständigheten att klockan befann sig i bilens mittkonsol inte skulle ha påverkat utmättningsbeslutet.

Rättsfrågan i HD är därmed vad som krävs för att lös egendom ska vara i gäldenärens besittning utifrån äganderättspresumtionen i 4 kap 18 § UB. HD menar att tolkningen behöver göras på grundval av de aktuella omständigheterna samt beaktning av reglernas funktion och ändamål. Besittning sägs utgå från det faktiska innehavet, oavsett om det är tillåtet eller inte, och föreligga när egendom finns i en persons omedelbara kontroll. Vidare framför HD att:

En allmän utgångspunkt vid tillämpning av besittningskravet [...] är att ett föremål anses vara i gäldenärens besittning när omständigheterna för en utomstående iakttagare tyder på att gäldenären är behörig att som ägare förfoga över föremålet. Så bör vara fallet om de föreligger en tillräckligt tydlig anknytning mellan egendomen och gäldenären, dvs. om gäldenären rent faktiskt kan förfoga över föremålet och detta befinner sig i sådant läge i förhållande till gäldenären som normalt förknippas med äganderätt.

Beträffande anknytningen mellan egendomen och gäldenären sägs detta bero på vilken typ av föremål det är fråga om. Ett tydligt exempel är om en klocka sitter på någons arm eller placeras i nära anslutning till personen. HD gör utifrån det bedömningen att tillräckligt tydlig anknytning mellan SM och klockan anses föreligga. SM kunde förfoga över den och genom placeringen i mittkonsolen var klockan i anslutning till honom på ett sådant sätt som generellt sett går att koppla till äganderätt. Därmed anses den ha varit i SM:s besittning och presumtionsregeln i 4 kap 18 § UB är tillämplig.⁴³

⁴³NJA 2023 s. 570.

3.2 Analys ur ett rättssäkerhetsperspektiv

I det följande kommer det som presenterats under avsnitt 3.1–3.2 kritiskt analyseras ur ett rättssäkerhetsperspektiv, utifrån de kriterier som presenterats under avsnitt 1.7.1. Emellertid ter det sig naturligt att rikta in sig på förutsägbarhetskravet framför rätten till domstolsprövning som rättssäkerhetsgaranti när det gäller just äganderättspresumtionens styrka och brytande samt besittningsbegreppet. Rätten till domstolsprövning kommer i stället framhävas under nästkommande analys i avsnitt 4.3.

Äganderättspresumtionen

Gällande äganderättspresumtionen i 4 kap 18 § UB kan följande konstateras. Det ställs upp ett förhållandevis högt beviskrav för presumtionens brytande, vilket visas i förarbetsuttalanden som stadgar att tredje mans äganderättsanspråk ska styrkas. Min bedömning är att det är beviskravet ”styrkt” som åsyftas, vilket är ett mycket starkt beviskrav. Beviskravets styrka bekräftas även i litteraturen av Gregows jämförelser med ”utrett” eller ”klarlagt”. Utifrån det kan sägas att lagtextens ”framgår” har givits en förhållandevis exakt definition, vilket stärker förutsägbarheten för tredje man. Förarbetena exemplifierar även vad som i regel krävs för tredje man i form av skriftliga avtal. Dock är definitionerna inte så exakta att regeln ges förutsättningar till en generell tillämpning helt utan godtycke, då de inte nödvändigtvis behöver tolkas på samma sätt. Detta gäller speciellt med hänsyn till det faktum att det är KFM som initialt gör den bedömningen, som med utgångspunkt NJA 2008 s. 444 inte åläggs en särskilt stor utredningsskyldighet.

Besittningsbegreppet

Vad gäller besittningsbegreppet kan inledningsvis framhållas att lagregeln i sig inte ger någon definition - inte ens i förarbetena har lagstiftaren ansträngt sig för att förtydliga begreppet något. Därtill kommer i stället litteraturens olika tolkningar av begreppet, i formen av främst omedelbar – medelbar besittning och självständig – osjälvständig besittning. Därför menar jag att lagregeln i grunden saknar såväl en exakt som generell tillämplighet och därav

är mycket oförutsägbar. HD har dock bekräftat tillämpligheten av medelbar besittning i 1984 års fall, men i ljuset av den skiljaktiga meningen menar jag att fallet samtidigt som det ger en viss klarhet i hur besittningsbegreppet kan förstås, också skapar ännu mer oförutsägbarhet genom utvidgningen att tillämpa presumtionen på egendom som aldrig tidigare varit i gäldenärens besittning.

Utifrån såväl Håstad, Millqvist och propositionens kryptiska uttalande är min bedömning dock att den faktiska, tillika omedelbara, besittningen fungerar som en slags utgångspunkt eller huvudregel. Det finns inte praxis som kretsar kring själva besittningsbegreppet för att bedöma en eventuell rättsutveckling, men NJA 2023 s. 570 bör tillmätas betydelse. Min bedömning är att fallet snarare är ett slags förtydligande av den faktiska besittningens betydelse, än en utvidgning som skapar osäkerhet. Det är positivt i rättssäkerhetssynpunkt, då besittningsbegreppet i och med 2023 års fall kan sägas ha getts en något mer exakt definition genom HD:s utgångspunkt i faktiskt innehav stadgande kring tillräckligt tydlig anknytning mellan föremålet och gäldenären. Däremot kan det motsatta sägas om det faktum att HD slår fast att besittning som utgångspunkt föreligger ” när omständigheterna för en utomstående iakttagare tyder på att gäldenären är behörig att som ägare förfoga över föremålet.” Jag menar på att en sådan utgångspunkt bjuder in till godtycke och svårigheter för en generell tillämpning, och därmed ett klart rättssäkerhetsproblem. Vem kan vara en utomstående iakttagare? Varför tillmäts denna hypotetiska persons uppfattning betydelse och hur kan det leda till en objektiv bedömning?

4 Tredje mans rätt: hävda bättre rätt och separera egendomen

4.1 Sakrättsliga utgångspunkter

När det gäller tredje man som hävdar bättre rätt och därigenom får tillbaka egendom som utmätts för gäldenärens skulder används det sakrättsliga begreppet *separationsrätt*, vilket innebär att det finns ett skydd mot motpartens borgenärer vid exekutiva förfaranden såsom utmätning och konkurs.⁴⁴

Vidare är den väl vedertagna principen att ett äganderättsanspråk endast kan avse ett individuellt specificerat föremål nödvändig att nämnas. Specialitetsprincipen kräver för det första att anspråket syftar till ett föremål som individuellt kan bestämmas, till skillnad från ett generiskt anspråk mot vilket föremål som helst oberoende av art och mängd. Dessutom behöver föremålet som äganderättsanspråket är riktat emot identifieras exakt, utan att det finns risk för att det bytts ut eller sammanblandats med annan likadan egendom.⁴⁵

4.2 Regleringen i utsökningsbalken

4.2.1 Subsidiär utmätning med förbehåll för tredje mans rätt

Inledningsvis ska sägas att utsökningsbalken tillhandahåller en möjlighet till utmätning med förbehåll för tredje mans rätt i enlighet med 4 kap 22 § UB. Ett sådant utmättningsbeslut ska, om det inte anses obehövt, även förenas med att sökanden föreläggs väcka talan mot den tredje mannen. Det handlar om situationer då någon presumtion inte är tillämplig och det inte framgår att egendomen tillhör gäldenären, men det ändå finns behov av att ta hand om egendom som förmodas tillhöra denne. Kravet som ställs upp för att kunna utmäta egendom med förbehåll för tredje mans rätt är *sannolika skäl* – vilket

⁴⁴ Håstad, s. 141.

⁴⁵ Ibid., s. 149.

ska ses som objektiva skäl som förebringat det mer sannolikt att egendomen tillhör gäldenären än någon annan. I praktiken är det egendom såsom fordringar som åsyftas, som saknar det yttre faktum som gör att de överhuvudtaget kan vara föremål för besittning.⁴⁶ Enligt propositionen ska bestämmelsen inte ses som något intrång i rättsställningen för tredje man eftersom det fortfarande krävs konkreta skäl som talar för gäldenärens äganderätt, och att utmätningen hävs om sökanden inte efterlever föreläggandet.⁴⁷ Gregow påpekar att bestämmelsen mycket sällan har använts (notera att uttalandet dock är från 1987) och att det kan bero på sökandens ovilja till en kostsam rättsprocess för att få igenom utmättningsbeslutet.⁴⁸ Med grund i det ovan anförda kommer uppsatsen inte gå in mer på djupet i 22 §.

4.2.2 Föreläggande mot tredje man och tvistemål om bättre rätt

4.2.2.1 Förutsättningar för att förelägga tredje man att väcka talan

Vid den händelse att lös egendom utmäts trots att tredje man har framfört ett äganderättsanspråk finns en möjlighet för KFM att förelägga den tredje mannen att väcka talan mot sökanden och gäldenären inom en månad, i enlighet med 4 kap 20 § UB. Gregow belyser att möjligheten för KFM att meddela föreläggande till tredje man främst finns när utmätningen gjorts på grundval av en presumtion, eftersom det innebär att tredje man har lagt fram omständigheter som talar för egendomen tillhör honom eller henne, men inte tillräckliga för att det ska anses framgå att tredje man de facto är sakägare. Då kan äganderättsfrågan rättskraftigt prövas i en rättegång.⁴⁹

Rekvisiten i 4 kap 20 § UB uttrycker inte närmare vad som krävs för att KFM ska förelägga tredje man att väcka talan, mer än att ett föreläggande ska meddelas ”om skäl föreligger”. I propositionen till utskottsbalken förordar Lagrådet att rekvisitetet bör bringa tydlighet kring vilken grad av bevisning av

⁴⁶ Gregow (2020), s. 183–184.

⁴⁷ Prop 1980/81:8 s. 450.

⁴⁸ Gregow (1987), s. 271–272.

⁴⁹ Gregow (2020), s. 184–185.

tredje man som krävs, och exempelvis formuleras rakt av som ”sannolika skäl”. Föredraganden menar dock att sannolika skäl skulle vara för hårt mot tredje man, speciellt i förhållande till värdefull egendom. Mot bakgrund av det konkluderas att det inte lämpar sig att ” [...] kräva förhållandevis starka skäl av tredje mannen för att ett föreläggande skall kunna meddelas”.⁵⁰

I praxis från de närmast följande åren efter utsökningsbalkens ikraftträdande bekräftas dock tolkningen av ”om skäl föreligger” som ”sannolika skäl”. HD uttrycker det som att: ” [...] föreläggande enligt 4 kap 20 § UB inte annat än undantagsvis bör ges med mindre tredje man visat sannolika skäl för sin rätt”, och att det annars åvilar rättstillämpningen att avgöra när föreläggande ska meddelas. Gregow menar å andra sidan att sannolika skäl bör tolkas som att tredje mans äganderätt uppenbarar sig som mer sannolik än gäldenärens, vilket inte ska ses som någon högre grad av sannolikhet.⁵¹

Frågan kom upp i HD ännu en gång 1992. Tredje man hade då överklagat ett utmättningsbeslut och målet gällde egentligen främst rätten till muntlig förhandling i enlighet med Art. 6.1 EKMR, mot bakgrund av att den då gällande regleringen av sådana besvärsmål utgick från ett i princip skriftligt förfarande. I situationen då tredje man inte får föra fram muntlig bevisning, som därav inte heller räcker för att föreläggande om att väcka talan ska meddelas, står denne utan skydd. Därför uttalar sig HD även om kravet för att meddela föreläggande och tar tillbaka det tidigare fastslagna ”sannolika skäl”. Det sägs vara motiverat att mjuka upp kravet för att stärka tredje mans ställning.⁵² Mot bakgrund av det nyss anförda menar Gregow att det uppmjukade kravet får störst betydelse i de fall tredje man har behov av muntlig förhandling.⁵³

4.2.2.2 Beviskrav och bevisvärdering i tvistemål om bättre rätt

HD har NJA 2019 s. 765 uttalat sig kring det krav som ställs på bevisningen och hur denna värderas i just tvistemål om bättre rätt till utmätt lös egendom. Det sägs att samma principer för bevisprövning gäller i ett tvistemål om bättre

⁵⁰ Jfr Prop 1980/81:8 s. 1112; s. 1211-1212.

⁵¹ Jfr Gregow (2020), s. 187; NJA 1983 s. 410 I och II.

⁵² NJA 1992 s. 363. Notera även att HD här explicit fastslår Art. 6.1 EKMR:s tillämplighet på situationen när tredje man hävdar ett äganderättsanspråk för utmätt egendom.

⁵³ Gregow (2020), s. 187.

rätt som i utsökningsförfarandet, det vill säga att tredje man som väcker talan om bättre rätt har bevisbördan för sitt anspråk och behöver styrka att egendomen som utmätts tillhörde denne och inte gäldenären. Ordet ”styrkt” ska tolkas på samma sätt som i tvistemål i allmänhet. När det kommer till bevisvärderingen ska den liksom andra tvistemål ske enligt principen om fri bevisvärdering, och någon presumtion kan aldrig tillämpas, även om besittning kan indikera att egendomen tillhör besittaren. Bevisvärderingen görs genom en sammantagen bedömning. Domstolen sägs dock inte på något sätt vara bunden av beslutet i utsökningsmålet, även om ingen ny utredning presenteras.⁵⁴

4.2.2.3 Förutsättningar för tredje man när föreläggande inte meddelas

Sedan 1994 utgör tingsrätten övre instans när en av KFM beslutad åtgärd överklagas och därmed är Lag (1996:242) om domstolsärenden tillämplig på förfarandet. Ärendelagen öppnar dock möjligheten till muntlig förhandling om det är av fördel för utredningen eller främjar effektiviteten, men framför allt om det begärs av en enskild part. Gregow menar att det ovan anförda kan svara upp mot EKMR:s krav på förhandling och därmed ge KFM anledning att avstå från att meddela föreläggande. Däremot sägs fortfarande en större tvist om äganderätten lämpa sig i en ordinär rättegång, utifrån det enkla förfarande ärendelagen erbjuder.⁵⁵

Vidare kan sägas att tredje man faktiskt är oförhindrad att väcka talan utan stöd i föreläggande meddelat av KFM eller en överinstans, men utmätningsförfarandet avstannar då inte och egendomen kan i enlighet med 8 kap 5 § UB säljas exekutivt, om det inte anstånd motiverat av omständigheterna ges utifrån andra stycket. Det slogs fast av HD 1984, men i en skiljaktig mening framför Justitierådet Persson att så inte bör vara fallet, eftersom en rättegång som inte föregåtts av ett föreläggande att väcka talan ändå stoppar upp förfarandet och stör effektiviteten. Persson menar att det i stället kan motivera att mjuka upp kraven något för att meddela föreläggande.⁵⁶

⁵⁴ NJA 2019 s. 765.

⁵⁵ Gregow (2020), s. 187.

⁵⁶ Jfr Gregow (2020) s. 191; NJA 1984 s. 217 II.

4.3 Analys ur ett rättssäkerhetsperspektiv

I det följande kommer det som presenterats under avsnitt 4.2 kritiskt analyseras ur ett rättssäkerhetsperspektiv, utifrån kriterierna i avsnitt 1.7.1.

Utmätning med förbehåll för tredje mans rätt

Vad gäller utmätning med förbehåll för tredje mans rätt kan det först understrykas att paragrafen sällan tycks tillämpas i praktiken. Dessutom aktualiseras bestämmelsen främst när utmätning sker utifrån att egendom tillhör gäldenären enligt 4 kap 17 § UB – och uppsatsen berör främst äganderättspresumtionen i 18 §. Därför kommer analysen inte beröra bestämmelsen djupare, men det kan kort konstateras att: utifrån rättssäkerhetsgarantin att få ett äganderättsanspråk prövat blir bestämmelsen en slags garanti för tredje man att anspråket antingen blir avgjort eller att utmätningen hävs (om sökanden inte efterlever föreläggandet). Även om det senare inte bidrar till ett rättskraftigt avgörande, så kan det verka fördelaktigt för tredje man, jämfört med att utmätning görs utan att ett föreläggande enligt 4 kap 20 § UB meddelas.

Föreläggande och talan om bättre rätt

Grundläggande för bestämmelsen i 4 kap 20 § UB om att tredje man kan föreläggas att väcka talan är rekvisitet ”om skäl föreligger”. Det har framkommit att intentionen med rekvisitet skilde sig åt mellan Lagrådet och föredraganden i propositionen och vad gäller tolkningen har även HD tolkat bestämmelsen på olika sätt. Det är tydligt att det inte längre är rakt av sannolika skäl som gäller efter 1992 års fall men inte heller tydligt vad som i stället gäller, mer än att ribban är placerad lägre än tidigare. Gregow menar att prejudikatet får som störst betydelse när det finns behov av muntlig förhandling, vilket inte orimligen kan antas eftersom 1992 års fall till största delen berörde denna rättighet med utgångspunkt i Art. 6.1 EKMR. Hursomhelst är min tolkning att bestämmelsen brister i exakthet, till en sådan grad att det med nödvändighet även följer svårigheter för en generell tillämpning. Det visar speciellt HD:s praxis utifrån möjligheten, oaktat EKMR:s betydelse, till så pass olika tolkningar.

Vidare kommer regleringen analyseras utifrån graden av efterlevande av rättssäkerhetsgarantier i formen av rätten till domstolsprövning. I det sammanhanget är det viktigt att sätta sig in i tredje mans intressen i den potentiella situationen att hen har ett äganderättsanspråk på utmätt egendom. Den tredje mannen vill alltså få det fastställt att egendomen tillhör honom eller henne och det kan rimligen antas att hen vill undvika att egendomen under tiden säljs exekutivt, då det komplicerar situationen ytterligare. Därför är den starkaste rättssäkerhetsgarantin att tredje man ges rätt att få sitt anspråk rättskraftigt prövat i domstol, samtidigt som utmätningsförfarandet pausas i väntan på domen – vilket jag menar skulle ligga väl i linje med Art. 6.1 EKMR. Den enda möjlighet utsökningsbalken ger som uppfyller dessa kriterier är att tredje man enligt 4 kap 20 § UB föreläggs väcka talan om bättre rätt. På vilka grunder ett föreläggande kan meddelas är alltså avgörande för rättssäkerhetsgarantins styrka, och som tidigare nämnt är det tämligen oklart vad som egentligen gäller, mer än att kravet är svagare än ”sannolika skäl”.

Samtidigt hänger reglernas exakthet och generalitet, det vill säga förutsägbarheten, ihop med rättssäkerhetsgarantierna. Min bedömning är att rättssäkerhetsgarantin är att se som förhållandevis svag, och därmed även efterlevnaden av Art. 6.1, eftersom förutsägbarheten för hur och när den fullt ut kan tillämpas är så pass svag. Det spelar ingen roll om kravet för att meddela föreläggande idag skulle vara mycket lågt ställt och tröskeln för tredje man med ett äganderättsanspråk därmed låg – eftersom reglerna är utformade på ett så pass otydligt sätt att tredje man får svårt att planera sitt handlande. Ett annat synsätt kan komma ur en förhållandevis vid tolkning av rätten till domstolsprövning och Art. 6.1, med beaktning av endast rätten till prövning i sig och inte hur prövningen går till eller konsekvenserna av den. Faktum är att rätten till domstolsprövning för tredje man alltid kan garanteras eftersom denne, oavsett meddelat föreläggande, alltid kan väcka talan själv i en ordinär rättegång.

5 Analys

5.1 Diskussion och slutsatser

Uppsatsen har syftat till att undersöka rättssäkerheten i regleringen av tredje mans rätt vid utmätning, utifrån nedslag i främst 4 kap 18 respektive 20 §§ UB. En aspekt från de föregående analyserna att ta fasta på är oförutsägbarheten i äganderättspresumtionen. Jag menar att rekvisitet ”framgår” bjuder in till godtyckliga tolkningar som skapar svårigheter för en exakt och generell tillämpning. Detta påverkar i sin tur förutsägbarheten och innebär ett rättssäkerhetsproblem för tredje man. Detsamma gäller inte minst besittningsbegreppet i sig som i mångt och mycket som brister i exakthet – utan att heller 2023 års rättsfall ger någon vidare klarhet. Vidare är beviskravet ”styrkt” ett mycket högt sådant, speciellt i sammanhanget av att utmätningsförfarandet initialt är en summarisk process. Beviskravets styrka framgår tydligt, så det brister inte i förutsägbarheten, men det skapar sämre förutsättningar för tredje man att ta till vara sin rätt, även om det i praktiken räcker med att exempelvis uppvisa ett nyttjanderättsavtal.

Beviskravet för oss osökt in på nästa aspekt – möjligheterna för tredje man att realisera sitt äganderättsanspråk. Beviskravet är högt ställt även här, vilket ger bräckliga grundförutsättningar att få skydd av rättssäkerhetsgarantierna. Vidare kan den viktigaste slutsatsen sägas vara osäkerheten i ”om skäl föreligger”, vilket blir ett problem för tredje mans förutsägbarhet. Kommer anspråket räcka för att föreläggande kommer meddelas eller behöver han eller hon inleda en process själv? Det kan även återigen framhållas att tredje man har få reella möjligheter till prövning om KFM ej meddelar föreläggande om att väcka talan. Tredje man kan alltid själv väcka talan men då stannar inte utmätningsförfarandet, vilket borde vara dennes främsta intresse. Trots att rätten till domstolsprövning i sig uppfylls kan det ses som en del i den faktiska rättssäkerhetsgarantin att få ut något av prövningen, mer än en fastställsetalan som inte ger tillbaka tredje man egendom som kanske redan har sålts exekutivt. Det är därför att se som en stor brist i rättssäkerheten för tredje man.

5.2 Avslutande synpunkter

Tredje mans rätt vid utmätning är en del i ett förfarande med många olika intressen att hänsyn till och var möjligtvis mer rättssäkert än jag först uppfattade, men följande kan tas fasta på. Ett mer exakt besittningsbegrepp hade varit att föredra för att öka förutsägbarheten för tredje man. Detsamma gäller regleringen för att få ett föreläggande meddelat – mer tydlighet hade det gett en mer förutsägbar och starkare rättssäkerhetsgaranti.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1980/81:8 Med förslag till utskökningsbalk.

Prop. 2021/22:197 Effektivare verktyg i utskökningsförfarandet.

Prop. 2021/22:206 Snabbare och enklare verkställighet av myndighetsbeslut.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1983 s. 436

NJA 1983 s. 410 I och II

NJA 1984 s. 217 II

NJA 1984 s. 456

NJA 1985 s. 320

NJA 1992 s. 363.

NJA 2008 s. 444

NJA 2019 s. 765

NJA 2023 s. 570

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)

Bentham v. The Netherlands, 23 oktober 1985, Series A no. 97.

Övrigt

Kronofogdemyndigheten, 'Uppdrag och värdegrund', <https://kronofogden.se/om-kronofogden/uppdrag-och-vardegrund>, (besökt 2023-11-29).

Morgell, Utsökningsbalk (1981:774) 4 kap. 7 §, Karnov (JUNO) (Besökt 2023-11-13).

Litteratur

Gregow, Torkel (1987), *Tredje mans rätt vid utmätning*, Norstedts Förlag AB, 1: a Uppl.

Gregow, Torkel (2020), *Utsökningsrätt*, Norstedts Juridik, 5: e Uppl.

Göranson, Ulf (1985), *Traditionsprincipen – De svenska reglerna om köparens skydd mot säljarens borgenärer i komparativ och historisk belysning*, Iustus förlag, 1: a Uppl.

Heuman, Lars (2020), *Specialprocess – Utsökning och konkurs*, Norstedts Juridik, 8: e Uppl.

Håstad, Torgny (1994) *Sakrätt avseende lös egendom*, Fritzes Förlag – Norstedts Juridik, 5: e Uppl.

Kronofogden (2011), Kihlgren Sven, Haggren, Jens (red), *Utmätning – Handbok*, Kronofogden, 6:e Uppl.

Millqvist, Göran (2021), *Sakrättens grunder – en lärobok i sakrättens grundläggande frågeställningar avseende lös egendom*, Norstedts Juridik, 9:e Uppl.

Nääv, Maria, Zamboni, Mauro (red.) (2018), *Juridisk metodlära*, Studentlitteratur AB, 2: a Uppl.

Sandgren, Claes (2007), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, Norstedts Juridik, 2: a Uppl.